

TÜRK ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİLE GENÇ İŞÇİLERİN SİYASAL EĞİLİMLERİ *

Prof. Dr. Nermin ABADAN

«Üçüncü Dünya» kesimine dahil olan tüm ülkelerde gelişen sosyal bilinçlilik ve nisbeten zayıf, geniş ölçüde geleneksel yöne doğru gelişen, çoğulcu yapılar gözönünde bulundurulursa, nüfuslarının en dinamik, faal ve eğitim görmüş kesimi artan ölçüde ağırlık kazanmaktadır. Dolayısıyla yoğun bir ekonomik kalkınma çabasına girişen ülkelerde üniversite öğrencilerinin rolü gittikçe artmaktadır. Bu açıdan bakılınca, şüphe yoktur ki Latin Amerika'nın üniversite öğrencileri daha 1920 yıllarında özerklik ve «cogobierno» (birlikte yönetim) talepleriyle yolu açmış sayılırlar. Nitekim bu yöne doğru hareketler ilkönce 1919'da Peru'da, oradan 1920'de Şili'ye sıçramış ve giderek Kolombiya'da daha 1924'lerde sonuç vermişti. İkinci Dünya savaşından sonra ise Türkiye, Yunanistan ve Lübnan ile Uzak Doğuda Kore, Vietnam ve Japonya'da üniversite öğrencileri Avrupalı ve Amerikalı yaşdaşlarından çok önce, bağlı oldukları toplumun düzenini eleştirmeye başlamışlardır.

Türkiye'de öğrencilerin anayasaya saygı ve özgürlük konusundaki istekleri, ilerici siyasal grup ve partiler için önemli bir tutanak noktası olmuştur. Bu dilekler en sonunda 27 Mayıs Devrim hareketine kadar gitmesi devrimci olaylara yol açtılar. Geçmişe bakılırsa 1960'a kadar Türkiye'deki öğrenci hareketlerinin her türlü ideolojik bağlantıdan uzak olduğu ileri sürülebilir. Değişik durumlar karşısındaki eylemleri tutarlı değildir, daha çok iktidarın keyfî kullanılışı ve sosyal adaletsizliğe karşı içtenlikle kopan, bağlantısız direniş şekilleri gösteriyorlardı¹.

Son beş yıl boyunca ise bu durum köklü bir şekilde değişmiştir. Özel teşebbüs ve yabancı sermaye yatırımlarını kuvvetle destekleyen AP'nin iktidara geçisinden bu yana, gerek sağcı gerekse

(*) Bu tebliğ Uluslararası Sosyoloji Derneğinin (ISA) 14-19 Eylül 1970 de Varna'da toplanan 7 ci dünya Kongresinde, S. M. LİPSET'in başkanlık ettiği SİYASET SOSYOLOJİ Komitesine sunulmuştur.

(1) ABADAN, Nermin, «Values and Political Behavior of Turkish Youth» *Turkish Yearbook of International Relations*, 1963, Ankara 1965, s. 92-93.

solcu öğrenciler ileri sürdükleri iddia ve dileklerini kesin, tutarlı, ideolojik çerçevelere oturtmuşlardır. Fransa'da 1968 yılında Mayıs ayında olup biten solcu olayları takiben, şiddet ve tasarlanmış eylem biçimleri Türk öğrencileri arasında da yayıldı.

Şukadar ki, Türk üniversite öğrenci hareketini sadece dünya çapında oluşan bir süreçle açıklamaya imkân yoktur. Aksine Türk öğrenci mücadelesine yeni boyutlar kazandıran en önemli etken, Türk siyaset sahnesinin hızla kutuplaşması ve siyasal partilerin üniversite öğrencileri arasından kendi saflarına çekmek için giriştikleri sürekli çabalardır. Böylece öğrencilerin silâhla donatılması, silâhlı öğrencilere verilen eğitim sadece üniversitelerde sık sık ölümle sonuçlanan tamir edilmez can kaybına yol açmakla kalmamış fakat aynı zamanda anayasal, etkili şekilde işleyen bir parlamenter sisteme karşı güvenin yitirilmesine yol açmıştır.

Öte yandan işçilerin giderek artan siyasal faaliyetlerini tüm genç kuşağa özgü, artan bir sosyal bilinçliliğe bağlamak yanlış olur. Bununla beraber düşük yaş kategorileri içinde yer alanlar arasında en radikal siyasal görüşlerin yer aldığına kuşku yoktur.

Şurası kesindir ki gerek öğrencilerin, gerekse genç işçiler son iki yıl boyunca gösterdikleri muhalefet tarzı ve ileri sürdükleri istekleri ile Türk kamu oyunu ilgilendiren belli başlı siyasal sorunlara damgalarını vurmuşlardır.

Hükümet siyasetinin sürekli şekilde eleştirisi; yersel, bölgesel grevler; ulusal çapta boykotlar; basın bildirimleri yolu ile çeşitli siyasal kararların kınanması; meslekî kuruluşların resmî demeçleri; ayrıntılı kanun niteliğindeki raporların yayınlanması; sokak gösterileri; polis kuvvetleri ile şiddetli çatışmalar; fabrika ve üniversite binalarının işgali; toprak işgal teşebbüsleri ve eylemleri; siyasi milis güçlerin silâhlı çatışması; yoğun şekilde gerginleşen bir sosyal gerilimin ifadesini yansıtan bütün bu unsurlar, sık sık gazetelerin manşetlerine konu teşkil ettikleri gibi 16 Haziran 1970 tarihinde yasaklanan bölgesel bir genel grevi takiben İstanbul ve Kocaeli'de sıkı yönetimin ilânına yol açmıştır.²

A — Öğrenci Kuruluşların Örgütlü Eylemleri

Türk üniversite öğrencilerinin siyasal eğilimlerini araştırmış olan bir dizi yabancı yayınlar, bu ilginin 1960 devrim hareketi ile

(2) İşçi ve öğrenci eylemleri arasındaki ilişki kendini İstanbul Askerî Mahkemeler tarafından hemen hemen eşit sayıda tutuklanan kimselerin mensubiyetinde göstermektedir.

doruğa çıktığını ve günümüz Türkiyesinde diğer gelişme halinde bulunan ülkelere kıyasla fazla yoğun olmadığı yargısına ulaşmıştı.³

Sadece son iki yılın olaylarının tahlili açıkça göstermektedir ki özellikle 1968 Mayıs ayından bu yana fakülte binaları ya da üniversite sitelerin işgali, ders ve sınavlara karşı ilân edilen boykotlar Türk üniversitelerinin normal öğretim programlarını büyük ölçüde felce uğratmış olduğunu açıkça göstermektedir. 1969-1970 akademik yılı süresince yedi devlet üniversitesinden zaman zaman bir ya da birkaçı çeşitli öğrenci örgütleri ile resmî makamlar arasındaki silâhlı çatışmalar sebebiyle geçici olarak öğretime ara verme zorunda kalmıştır.

Hernekadar Türk öğrenci örgütlerinin başındaki liderlerin, öğrenci kitlesine kıyasla daha solcu bir eğilim taşıdığı ifade edilebiliyorsa da, yakın zamanda girişilen protesto eylemleri arasında öğrenci liderleri ile öğrenci kitlesi arasında yüksek dereceli bir dayanışmanın var olduğu görülmektedir.⁴ Bu çeşit dayanışma hareketleri örneğin B. Amerika elçisi Komer'in Ortadoğu Teknik Üniversitesinin rektörünü ziyarete gittiğinde, arabasının yakılması ile ilgili olayda açıkça görülmüştür. Bu dayanışma zaman zaman öğretim üyelerini de kapsamaktadır. Nitekim aynı öğrenciler açık bir forum yolu ile mütevelli heyetinin üniversite rektörü olarak B. Amerika taraftarı bir profesörü tayin etmeğe teşebbüs ettiği zaman, 450 öğretim üyesi dayanışma örneği olarak istifalarını imzalamışlardı. Öğrenci ile öğretim üyesi arasındaki dayanışma hareketlerinin benzerleri başka üniversitelerde de görülmüştür. Bunlara örnek olarak 13 Nisan 1970 de Hacettepe Üniversitesinde sağcı komandoların saldırısı sonucunda aynı üniversite laboratuvar müdürlerinden Dr. Necdet Güçlü'nün öldürülmesi ile 23 Nisan 1970'de Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Mustafa Kuseyri'nin BYYO'da kurşunlanmak suretile öldürülmesi sırasında çeşitli şehirlerde bulunan üniversitelerde çıkan dayanışma hareketleri gösterilebilir. Kısaca Türk Üniversite öğrencileri son zamanlarda yersel, sınırlı mücadelelerle yetinmemektedirler. Bir üniversitede olup biten olaylar, kaçınılmaz şekilde yüksek öğrenciler kesiminde bulunan diğer öğrencilerin tepkisine yol açmaktadır. Bu değişim Türk üniversite öğrencilerinin benimsedikleri tutum ve stratejide göze çarpan en önemli değişikliklerdir.

(3) ROOS, Lesliel, ROSS, Noralon P., FIELD, Gary, Student and Politics in Turkey, *Daedalus*, Winter 68, s. 184.

(4) OZANKAYA, Özer, *Üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri*, SBF, Ankara 1966.

İç politika alanında göze çarpan bu değişikliğe ilâveten Türk üniversite öğrencileri üçüncü dünya gençliğinin ortaklaşa güttükleri oligarşik egemenliğe, baskıcı hükûmet mekanizmasına, uluslararası bağlantılara yönelmiş iş adamları gurubuna karşı güttükleri mücadeleyi de benimsemiş durumundadırlar.

Özetle denilebilir ki Türk öğrenci hareketleri çocukluktan erginlik çağına geçmiş bulunmaktadır. Türk üniversite öğrencileri sadece açıkça yetişkinlere özgü siyasal bir davranış örneği göstermekle yetinmiyorlar, aynı zamanda ulusal kalkınmanın gerçekleştirilmemiş alanlarını belirtmek suretile açığa vurdukları kınama ve eleştirilerinden ötürü genel siyasal tartışmanın ideolojik yönünü arttırmış bulunmaktadır. Türk üniversite öğrencileri, kendilerini geleceğin seçkinleri gözü ile bakmaları sebebiyle, günümüzde her zamandan fazlası ile «ayrıcalıksız sınıfların sözcüsü» saymaktadırlar. Güttükleri amaçları nedeni ile bu grup, endüstrileşmiş ülkelerde, örneğin Batı Almanya'da olduğundan çok fazlası ile, «parlamento dışı muhalefet» kavramının gelişmesine yol açmıştır.

Belli başlı öğrenci kuruluşlarını 1950-1964⁵ yılları ile 1965'den bu yana meşgul etmiş bulunan konuların kıyaslamalı incelemesi açıkça ulusal çıkar sorununun hâla ön plânı işgal ettiğini fakat çerçevesini baştan başa değiştirmiş olduğunu göstermektedir. Daha önceleri Kıbrıs anlaşmazlığı gibi ulusal çıkarla ilişkin konular daha çok duygusal bir esastan hareketle ele alınmasına karşılık, ulusal çıkarların korunması günümüzde uluslararası ilişkiler çerçevesine oturtulmakta, bu arada dünyaya hâkim tekelci kapitalizm, dış müdahaleler, yabancı sermayenin yatırımları, ikili ve bölgesel anlaşmalar Nato ve Cento gibi ittifak sistemleri dikkatli şekilde gözden geçirilmektedir. Aşağıdaki veriler bu gelişimin ışığı altında değerlendirilmelidir.

Açıkça görülüyor ki öğrenci kuruluşlarının dikkatlerini toplayan bellibaşlı konular şunlardır: Gericî, dinî hareketlerle komünist aleyhtarî hareketler, camilerde topluca kılınan oç alma namazları, özellikle anayasada öngörüldüğü halde hükümetin reformları gerçekleştirmemesi, ekonomik sorunlara tanınan yanlış öncelikler ve hükümetin B. Amerika ile geliştirmiş olduğu ileri derece sıkı bağlardır. Sonuncu tepki B. Amerika'nın 6 ncı filosunun hemen hemen her Türk limanına yapmış olduğu ziyaretler sırasında kendisini fazlasıyla göstermiş bulunmaktadır.

(5) ABADAN, Nermin, Op. Cit., s. 94.

Tablo : 1 Öğrenci Kuruluşlarının Bildirileri ⁶

	1950-64	65	66	67	68	69	70
Öğrenci İşleri							
Öğrenci kuruluşlarının birleştirilmesi	4	3	4	—	—	—	—
İdeolojik Konular							
Anti-emperyalist ve Amerika aleyhtarı bildiriler	—	5	15	15	20	34	229
Gerici dinî eylemlerin kınanması	16	25	15	17	32	28	204
İç Politika Sorunları							
Atatürk devrimlerinin korunması	24	3	7	6	11	14	37
Hükûmet politikasının kınanması	—	20	26	38	47	61	282
Ekonomik sorunlar	—	11	16	23	30	47	94
Halkın diğer kesimi ile işbirliği çağrısı	8	—	—	—	—	—	63
Uluslararası sorunlar							
Kıbrıs	24	4	3	7	5	4	—

Aşağıdaki tablolar öğrencilerin diğer kınayıcı ve eleştirici eylem biçimlerinin dökümünü göstermekte ve benzer bir eğilim açığa vurmaktadır.

Tablo : 2 Mitingler

	1965	66	67	68	69	70
28/29 Nisan 1960 ile 27 Mayıs 1960 yılı devrimci hareketlerin anılması	2	2	2	3	3	10
Atatürk'ün anılması	1	1	—	—	—	1
1961 Anayasasına bağlılık	—	—	—	2	1	2
Hükümet ve hükümet siyasetinin kınanması	—	—	2	1	2	11
Gerici dinî eylemlerin kınanması	—	1	—	3	—	—
Komünist aleyhtarı gösteriler	—	1	—	3	—	—
Emperyalizm ve B. Amerika aleyhtarı mitingler	—	1	4	4	4	—
Üniversiteye alınacak öğrenci sayısının kısıtlanmasına karşı miting	—	—	—	3	2	—

(6) 1965-1969 yıllarını kapsıyan sayılar Mehmet Ali Kılıçbay tarafından toplanarak, değerlendirilmiştir; bu amaçla «Cumhuriyet» ve «Ulus» ga-

Yukarıda belirtilen dağılımdan görüldüğü üzere Atatürk devrimlerine sadık kalma vaadleri, yerlerini hükümet politikası ile askerî taahhütlerin yerilmesine bırakmış bulunuyorlar.

Tablo : 3 Boykotlar

	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Öğrencilerin geçim koşullarını düzeltme protestosu	2	2	3	4	2	—
Hükümetin protesto edilmesi	—	—	1	—	19	41
Özel okulların protesto edilmesi	—	—	10	—	—	—
Genel öğretim sisteminin protesto edilmesi	—	—	—	33	6	—
Ulusal çapta boykotlara katılma	—	—	—	—	6	5
İşgal (Bina ya da site)	—	—	—	23	45	7

Öğrencilerin dersleri boykot etmeleri konusunda ilginç bir evrimden bahsedilebilir. İlk yıllarda öğrenci kuruluşları çeşitli fakültelerde düşük verime karşılık yüksek not, yeniden kabul edilme, üçüncü bir sınav hakkı, vs. gibi özel talepler ileri sürerken^{6a}, son yıllarda derslere katılmama hükümetin eğitim politikası ile kararların kınama amacı ile yapılmaktadır. Bu arada öğrenciler, kamu oyunun gözünde kanunları hiçe sayan bir grup olarak görünmek için işgal eylemlerinden kaçınmışlardır.

Son zamanlarda yayınlanan bazı araştırmalar giderek yoğunlaşan bu eleştirici tutumun belli başlı nedenlerini ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu açıdan ilk önce lise öğretiminin dengesiz yapısına işaret etmek gerekir⁷. Türkiyenin 219 devlet lisesinde öğret-

zeteleri taranmıştır. 1970 sayıları aynı zamanda basına yazı ve resimlerin dışında teksir edilmiş bildiri, broşür gibi materyeli ihtiva etmektedir. Şukadar ki bu sayı tümü kucaklamamaktadır. Materyel 6 Haziran 1970 tarihine kadar toplanmıştır.

- (6a) TEZCAN, Mahmut, «Memleketimizin Yüksek Öğrenim Kurumlarında Öğrenci Hareketleri ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar», 1968 yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Eğitim Fak. yayını, Ankara 1969, s. 167-205; aynı toplu eserde, Alkaya, Özer, «Memleketimizde öğrenci boykotları», S. 207-217.
- (7) CEBE, Necati ve YEKUNKAYA, Behran, Üniversiteye giriş sınavları, Ankara 1970, Hacettepe Üniversitesi.

menlerin dağılımı şöyledir: Türk edebiyatı 564, felsefe 225, tarih 463, coğrafya 523, matematik 331, biyoloji 338, fizik 213, kimya 113. Bunun anlamı şudur : bir coğrafya öğretmeni haftada 13 saat ders yapma yükümlülüğünü taşımasına karşılık, bir kimya öğretmeni haftada 82 saatlik bir yük taşımaktadır. Aynı araştırmaya göre 219 lisenin 9'unda edebiyat, 64'ünde felsefe, 15'inde tarih, 10'unda coğrafya, 8'inde matematik, 45'inde biyoloji 65'inde fizik, 139'unda kimya alanında *tek bir öğretmen* bulunmamaktadır.

Anayasa gereğince devlet eliyle kurulabilen üniversitelere ancak objektif testler yardımı ile yürütülen sınavları başarmak suretiyle girilebilmektedir. Kaldı ki bu sınavların sonuçları elektronik beyinler yardımıyla değerlendirilmektedir. Potansiyel üniversite öğrencilerinin kişisel yeteneklerini hiç bir surette hesaba katmayan bu usulün, yurdun daha az gelişmiş bölgelerden gelen aday öğrencilerin giriş şansını sifıra yakın bir düzeye indirgemekte olduğu açıktır.

Hacettepe üniversitesinde gerçekleştirilen diğer bir araştırmanın ortaya koyduğuna göre bu objektif testlere dayanarak kaydolan 723 öğrenciden 426 sı yani % 59'u Türkiye Başkenti Ankara'dan geldiklerini ortaya koymuş bulunmaktadır. 1969'da Türkiye'nin Washington ve Bonn büyük elçilikleri dahil yurd içi ve yurd dışı çeşitli merkezlerde 64.183 lise mezunu üniversite giriş sınavlarına girmiş bulunmaktadır. Bu sınavların sonucunda 64.000 aday öğrenciden 13.000 yurdun yedi üniversitesine kaydolmuş bulunmaktadır. Bu üniversitelere Erzurum, Trabzon ve İzmir gibi henüz tam gelişmemiş yüksek öğretim merkezleri de dahildir.

Bütün bu sayılar açıkça şunu ortaya koymaktadır : Türkiye'de, kısa bir dönem boyunca, kurulu üniversiteler yığın halinde öğrenci kabul ettikten sonra zorunlu olarak seçkinlere özgü (elitist) bir sisteme girmiş, bulunmaktadır.

Genel eğitim sisteminin karakteri bu aşırı talebi karşılayabilecek durumda olmadığı için ve nüfusun hemen her tabakasında yüksek öğrenimin sosyal hareketliliği sağlayan tek araç olduğu yolundaki bilinçlilik arttığı cihetle, beliren eğilim gittikçe yoğunlaşmaktadır. Yüksek öğrenimden yararlanmaya karşı beliren engellerin günümüz Türkiye'sinin geçirmekte olduğu yükselen bekleyişler devrinin en önemli unsuru olduğunu söylemek herhalde mübalağa sayılmaz.

Daha önce belirtildiği üzere potansiyel üniversite öğrencilerinin bir patlamaya benzer artışı sadece bölgesel dengesizliklere yol hayret verici bir artışa yol açmıştır. 1968-1969 yılında yüksek öğretilmekle kalmamış aynı zamanda özel yüksek okulların sayısında

renim gören 103.000 öğrenciden 43.000'i özel yüksek okullarda kayıtlı bulunuyordu. Devlet üniversitelerinin son derece düşük harçlar almalarına karşı özel yüksek okulların talep ettikleri fahiş okuma ücretleri sebebiyle T.B.M.M. Senatosu Karma bir araştırma komisyonu kurulmasına karar verdi. Bu komitenin 1969 ilkbaharında yayınlamış olduğu raporda, işleyen 43 özel yüksek okulun hemen hepsinin islâh ya da tasfiyesi önerilmişti.⁸

Bütün bu sorunlar açıkça gösteriyor ki, Türkiye'nin müstakbel seçkinleri açısından beliren şans eşitsizliği, öğrenci kuruluş ve toplulukları durmadan tekrarlanan protesto eylemlerine doğru sürüklemektedir. Bunlar Türkiye'nin ekonomik güçlüklerini belirten çeşitli bilimsel raporlar, gecekonduların korkunç ölçüde çoğalması, kırsal yapının gerici içeriği, özellikle doğu illerindeki feodal kalıntılar eklenince, sosyal gerilimlerin neden durmadan artmakta olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. İşte bu sosyal gerilimler Aralık 1969'dan bu yana Türk Üniversitelerinde 20'den fazla öğrencinin ölümüne sebep olmuştur.

Tablo : 4 Sessiz Yürüyüşler

	1965	66	67	68	69	70
Hükümet ve Polisin protesto edilmesi	—	—	2	2	4	12
Boykotları destekleme Yürüyüşü	—	—	—	4	3	7
Anti - emperyalist ve Amerika aleyhtarı yürüyüşler	—	1	1	2	5	3
Tam bağımsızlık ve Atatürk devrimleri yürüyüşleri	—	—	—	1	—	1
Öldürülen öğrencileri anma yürüyüşü	—	—	—	—	—	9
Köylülerle dayanışma yürüyüşü	4	4	3	4	5	—
Üniversite reformlarının yapılması için yürüyüşler	2	3	—	1	1	—

(8) Kadıköy'deki Özel Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulunda bulunan 3.200 öğrenci kitlesi geçen yıl okulu satın alma teşebbüsüne girişmiştir. Sahibinin bu teklifi reddetmesi üzerine öğrenciler bankaya depozito olarak yatırılan harçları kullanmak suretiyle kendi okullarını kurma yoluna gittiler. Öğrenim üyeleri kadrosu öğrencileri desteklemektedir. **Cumhuriyet**, 2 Haziran 1970.

Sessiz yürüyüşlerin başlıca amacı belirli aktüel sorunları daha somut bir hale getirmektir. Bu sorunların başında Üniversiteye alınmayan öğrencilerin acıklı durumu, hükûmetçe tayin edilen taban fiyatları beğenmeyen köylülerle öğrencilerin dayanışması, hükûmetin 1969 genel seçimlerinde ulusa yapmış olduğu, fakat günümüze dek gerçekleştirilmeyen vaadlerin hatırlatılması. Türk silâhlı kuvvetleri B. Amerika'nın Türkiye'deki üsleri sebebiyle dolaylı olarak bir savaş durumuna sürükleyebilecek olan Arap-İsrail savaş durumu son zamanlarda şiddetli eleştirilere yol açmıştı.

1 — Siyasi partiler, siyasal akımlar ve öğrenciler

Türkiye'nin siyasal hayatı son yıllarda gittikçe artan ölçüde ideolojik bir renge bürünmüş bulunmaktadır. Bu ideolojik ortam ilk Türk sosyalist partisi TİP'in 1965 T.B.M.M. 15 milletvekili ile girmesiyle gelişmiştir. Ortamı yoğunlaştıran etken, bu partinin bir seri ciddi parti içi anlaşmazlık sonunda parti liderinin istifa etmesi ile olmuştur.

Bu olgu sırasıyla Türkiye'nin tüm küçük partilerinde görülmüş ve sonunda özellikle günlük basın ve haftalık dergilere yansıyan ideolojik çatışmalara dönüşmüştür. Sağ ve sol arasındaki kutuplaşma sadece belli başlı siyasal partilerin güttüğü siyaset ve seçim bildirilerde anlam değişikliklerine yol açmakla kalmamış, bu siyasal partilere bağlı gençlik kolları ile bellibaşlı öğrenci kuruluşlara da yansımıştır.

Yeni Türk Anayasasının ilânından sonra ulusal çapta örgütlenmiş bulunan gençlik kuruluşlarına geçen son on yılın ilk yarısında devlet kaynaklarından önemli yardımlar yapılmıştır. İki büyük kuruluş MTTB (Millî Türk Talebe Birliği) ile MTF (Millî Türk Talebe Federasyonu) kamusal bütçeden alınan ödeneklerle desteklenmiştir. Bu kuruluşlardan ikisi de hukukî açıdan tarafsız kalmakla yükümlü kılınmıştır. 1965'den sonra Adalet Partisinin iktidara geçmesinden sonra MTF bir süre CHP'ye karşı sempati gösterdikten sonra TİP'e doğru yönelmiştir. Bu yön değişikliği, adı geçen kuruluşa yapılan malî destekten yoksun kalmasına yol açmıştır. MTTB ise bu durumdan sonra hükûmet tarafından malî açıdan desteklenen tek gençlik örgütü haline gelmiştir. Zamanla iktidar partisinin güttüğü siyasetle tamamen özdeşen bu kuruluş çok faal komünist aleyhtarı bir teşekkül haline gelmiştir. Böylece belli başlı öğrenci kuruluşları —ister hükûmetçe desteklenmiş olsun ya da olmasın— yoğun bir şekilde siyaset arenasına çekilmiş oldular.

Kuruluşundan bu yana kamusal gelirden hiç bir destek gör-

meyen, buna karşılık yoğun ölçüde eleştirici ve faal bir öğrenci örgütü haline gelmiş ve ulusal örgütünü de tamamlamış olan FKF (Fikir kulüpleri Federasyonu), faaliyetlerinin ilk zaman kesitinde TİP'e güçlü şekilde şevklendirilmiş parti üyesi yetiştirmiştir. Ancak bu partinin günümüze dek tam anlamı ile çözülmemiş buhranlı, durumu FKF'yi stratejisini yeniden gözden geçirmeğe doğru sevk etmiştir.

Geniş ölçüde seçim konusunda yapılan değişikliğin sonucunda özellikle ve genellikle diğer küçük partilerin büyük ölçüde oy kaybına yol açan gelişmelerin ışığı altında FKF kendi kendini feshetme yoluna gitmiştir. Böylece Ekim 1969'da FKF adını değiştirip, köylü ve işçilerle işbirliği etmeğe ve kendini «Devrimci Gençlik Federasyonu», kısaca DEV-GENÇ adı altında yeniden örgütlemeye karar verdi. Bu kuruluş aynı zamanda çoğunlukla gönüllü öğrenciler eliyle satılan «İşçi ve Köylü» gazetesini yayınlanmasına rastlamaktadır.

Bir yandan örgütün artan ölçüde radikal bir tutuma bürünmesi, öte yandan yersel ve bölgesel düzeydeki öğrenci örgütlerden önemli bir kısmının dayanışmalı tutumu, hükûmeti tüm derneklerin yeniden örgütlenmesini zorunlu kılacak bir kanun tasarısını hazırlamağa sevk etmiştir. Bu kanun tasarısı esas itibariyle «Yaşayan ya da ölü, Türk ya da yabancı kişilerin fikri ya da eylemleri, ideoloji ve doktrinlerini savunan miting, tartışma ve sergileri»ni yasak etmektedir. Üniversite öğrencilerinin siyasal bir partiye üye olması da yasaklanmaktadır. 3-6 aylık hapis cezaları öngören bu tasarı henüz parlamentodan geçmemiştir.

Hernekadar konuya dışardan bakan bir gözlemci, Türk öğrencilerinin büyük çoğunluğunun aşırı solcu güçlere karşı eğilimli olduğu kanısına katılabilirse de, bu yargı aceleci ve yersiz sayılır. Zira günümüz Türkiyesinde genç üniversiteli öğrenciler arasında açık ya da örtülü şekilde sağcı, başka bir deyimle gerçek faşist örgütlere karşı kuvvetli sempatiler besleyen önemli sayıda gruplar da vardır. Bu sağcı gruplaşma sadece yeni katılmaların artışına yol açmakla kalmamış, fakat ayrıca askerî talimin yapıldığı ve doktrinlerin öğretildiği merkezlerin dağılmasına da sebep olmuştur. Hernekadar bir çeşit milis sayılan bu örgütler gerek anayasa gerekse siyasal partiler kanunu tarafından kesinlikle yasak ediliyorsa da, bu örgütlerin yetiştirmiş oldukları «Komandolar» artan ölçüde solcu grupları tedirgin etmektedirler⁹.

(9) WEIKER, Walter F., Turkey's Elections may bode ills, *Mideast*, Aralık 1969, S. 33.

Bu gelişmenin en ilginç yönlerinden biri Millî Hareket Partisi lideri, Alpaslan Türkeş'in yapmış olduğu açıklamadır. Türkeş'e göre bu örgütler Türk öğrencilerini fizikî ve dinî alanda yetiştirmekle yetinmemektedir, asıl amaç «Türk öğrencilerini ulusal düzeyde komünizmle savaşmak üzere seferber etmektir¹⁰. Hernekadar bu partinin parlamentoda tek bir temsilcisi varsa da gerçek gücü etkin gençlik örgütü yani «Ülkü Ocak Birlik»lerindedir.¹¹ 17.000 öğrencinin eğitimini kapsayan bu örgütün yaygın faaliyetlerinin finansmanı gönüllü bağışlar yolu ile sağlanmaktadır.

Belli başlı muhalefet partileri içinde Cumhuriyet Halk Partisinin, hem genç partililere özgü gençlik kolları vardır, hemde parti ayrıca Sosyal Demokratlar Derneğini kendi safına çekmeğe çalışmaktadır. Öte yandan iktidar partisinin malî bakımdan yeter ölçüde desteklenmiş güçlü gençlik kolları bulunmasına rağmen bunların üyelerini siyaset sahnesinin ön saflarına çıkartmaması ilgiye değer bir hususdur.

Öğrencilerin demokratik sistemin yaşama olasılığı hususundaki kuşkularını arttıran önemli bir faktör, iktidar partisinin içindeki sert kutuplaşmalar ve onun sonucunda Şubat 1970'de ortaya çıkan hükümet buhranı olmuştur. Bu gergin siyasal iklim Haziran 1970'de İşçi Sendikaları faaliyetlerini düzenleyen kanun tasarıları sebebiyle İstanbul ve İzmir'de çıkan çatışmalara ve onun sonucunda sıkı yönetimin ilân edilmesi ile zirveye ulaşmıştır. Sıkı yönetime yol açan olayların bir kısım hükümet kuvvetlerinin sağcı öğrencilerin silâh taşımaları ve solcu öğrencilerin bulunduğu yurtlara saldırmalarına göz yummalarından ileri geldiği için, öğrenciler o tarihten sonra daha da artan ölçüde devrimci fikirleri benimseme yoluna gitmişlerdir. Bu tutumun en ikna edici kanıtı SBF Öğrenci yurduna arama emri olmaksızın yapılan polis baskını olmuş

(10) İPEKÇİ, Abdi, **Liderler diyor ki**, Ant Yayını, İstanbul, 1965, S. 297-298.

(11) İstanbul Edebiyat Fakültesinde ateşli silâh çatışması sonucunda Coğrafya fakültesi öğrencilerinden ve «komando» örgütüne mensup Yusuf İmamoğlu öldürüldüğü gün, Millî Hareket Partisi önderi Alpaslan Türkeş'i korumakla görevli olan «komando» grubunun geri kalan üyeleri, İstanbul'un belli noktalarında trafiği durdurup, katilin kendilerine teslim edilmesini talep etmişlerdir. **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1970; Uluslararası Rotary Kulübü Başkanı Mr. J. F. Conway İstanbul Hilton otelinde bir basın konferansı düzenlediği zaman, bir grup komando otelin salonuna zorla girip «yahudilere hayır», «kapitalist, mason localarına hayır» şeklinde tehditler savurmuşlardır. **Cumhuriyet**, 25 Şubat 1970.

tur. Bu hareket Fakülte öğretim üyeleri tarafından oybirliği ile «üniversite özerkliği ile bağdaşmayan, anayasaya aykırı bir eylem» olarak nitelendirilmiştir.

Sağcı cephenin en belirgin özelliği, laik düşünceli kimselerle koyu mutaassıplar arasındaki işbirliğini mümkün kılan dinsel, mason aleyhtarı, yabancı düşmanlığı güden, komünist aleyhtarı yönelimdir.

Sol cephedeki bölünmeler, ortanın solu politikasını izleyen CHP ile sosyalist TİP gibi sola açık partilerle işbirliği yapmak isteyenlerle, parlamento dışı muhalefete taraftar olanların arasındaki görüş ayrılığından ileri gelmektedir. Sonuncu grup içinde ise işçi sınıfına hâkim bir yer tanıyan «dar» cephe ile işçi, köylü ve küçük burjuvaziyi birleştirecek olan «geniş» cephe çözüm yollarının tartışmaları sürüp gitmektedir. Bu kampın diğer bir boyutu ise askerî bir müdahaleye taraftar olanlardır.

Birkaç yıl öncesine kadar doğru olan, bugün artık geçerli değildir. Çeşitli serbest zaman faaliyetlerine karşılık siyasete katılma Türk öğrencileri için bir alternatif olmaktan çıkmıştır¹². Tüm türk üniversiteleri arasında Ankara'daki Ortadoğu ile Hacettepe üniversiteleri en yüksek oranda dış bağışlarla teknik yardımdan yararlanmışlardır. Bu üniversiteler aynı zamanda en fazla küçük sayılı sınıflar barındıran kuruluşlardır. Böyle olmakla beraber özellikle kuruluşunu izleyen ilk yıllarda çoğunlukla üst ve orta gelir grublarına mensup aile çocuklarını barındırmaları, cömert şekilde yabancı dil öğretimi sağlamaları ve öğretimin kısmen ya da tamamen İngilizce dilinde yapılmalarına rağmen öğrencilerin siyasal seferberlik derecesi ile eleştirici tutumları azalmak şöyle dursun, artmıştır. Türk üniversite öğrencilerinin sosyal kökenleri sınıf çıkarları ile özdeşme konusunda bir örnek teşkil edemez. Aksine, öğrencilerin büyük çoğunluğu nisbeten yüksek gelirli ve büyük kentlere mensup gruplardan gelmesine rağmen bu öğrencilerin kendilerinin işçi, köylü gibi, fiilen hemen hiç temsil edilmeyen ayrıcalıksız sınıflarla özdeşme istekleri kayda değer ölçüde yüksektir¹³.

(12) LİPSET, Seymour M., University Students and Politics in underdeveloped countries, *Daedalus*, Winter 68, S. 56.

(13) OZANKAYA, Özer, in uygulamış olduğu araştırma uyarınca (bak. dipnot 4) Ankara Üniversitesi öğrencilerinin % 73'ü büyük şehirlerden, sadece % 13'i kasabalardan ve % 12'si köylerden geliyordu. Aynı araştırmaya göre öğrencilerin % 49'u aylık geliri ortalama 1.000 TL tutarında olan ailelerden, % 27'si geliri 500-1.000 TL arasından, % 23'ü ise aylık geliri 500 TL'dan aşağı olan ailelerden geliyordu. **Op. Cit.**, S. 83.

B — Genç Türk İşçileri ve Siyasal Davranışları

Konuya girmezden önce giriş mahiyetinde birkaç olguya işaret edilecektir. Hernekadar son on yılın ekonomik göstergeleri endüstri sektöründe önemli gelişmelerin olduğunu gösteriyorsa da Türkiye'nin işçi sınıfının yeri ulusal ekonomiye % 62 oranla egemen olan tarım sektörüne kıyasla ufaktır. Bununla beraber anayasal teminat ve teşvik unsurları, toplu sözleşme sisteminin gerçekleştirilmesi ve grev hakkı, Türk işçi sınıfına yani boyutlar kazandırmıştır.

Türk sendikacılık hareketi esas itibariyle 1947'ye geri gitmektedir ve daha çok tepeden inme bir akım sayılır. Bu tarihten önce o zamanın iktidar partisi (CHP), bir çeşit korporatizm uygulamak suretiyle kasıtlı olarak bir sınıf mensubiyeti bilinçliğinin gelişmesine engel olmuştur. Rejimin daha liberal bir niteliğe bürünmesi üzerine 1945'de bir Çalışma Bakanlığı kurulmuştur. Bu dönemde iktidar partisi, sosyalist bir işçi partisinin kurulmasını yasakladıktan sonra yeni kurulan sendikalar üzerinde denetim kurma yoluna gitmiştir. Hükûmetin otoriter yaklaşımın karşısında, yeni kurulan sendikalar, esas itibariyle sağcı, liberal ve tutucu bir parti sayılan DP ile işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Türk sendikacılığının altın dönemi 1961 anayasasının gerçekleştirilmesi ile başlamaktadır. Bu tarih aynı zamanda ilk sosyalist partisinin kuruluşu ve parlamentoya girmesine rastlamaktadır. 1960 yılında Türkiye'de tüm sendikacı işçilerin sayısının 290.000 bulunmasına karşılık sekiz yıl sonra sayıları bir milyonu aşmış bulunmaktadır.

Tablo : 5 Türkiye'de Sendikaların Gelişimi ¹⁴

Yıllar	Sendikalı üye sayısı	Sendika	Birlik ve	Konfederasyon
		sayısı	federasyon	
1948	52.000	73	1	—
1958	262.591	394	18	1
1960	282.967	432	27	1
1964	338.769	595	28	2
1967	834.580	798	18	3
1968	1.057.928	755	22	3

Birleşik Amerika'da olduğu gibi belli bir siyasal parti ile özdeşmeyen sendikacılığın Türkiye'de gelişme şansı güç olmamıştır, çün-

(14) TALAC, Cahit, Sendikacılığımızın dünü, bugünü ve politikası, Yavuz Abadan'a Armağan, Ankara 1969, SBF Yayını, S. 643.

kü bu akım sınıfsal çatışmadan doğmamıştır. AID gibi Amerikan teknik yardım örgütünün giderek artan desteği sayesinde en büyük işçi konfederasyonu sayılan Türk-İş, siyasal bir bağlılık taşımayan bir uygulamaya yönelmiş, bunun sonucunda seçimlerde belli başlı siyasi partilerin aday listelerinin hepsine kendi adaylarını kabul ettirmeye başlamışlardır. Sınıfsal çıkarlardan arınmış olan bu siyasal davranış 1967'de bir bölünmeye sebep olmuştur. Bunun sonucunda uyma ve uzlaşmaya dayalı bir siyasete karşı koyan «Disk» yani «Devrimci İşçi Konfederasyonu» kurulmuştur. Bu yazıda önce işçi hareketinin bazı temel yönelişlerine işaret edilecek, daha sonra yakın geçmişteki işçi hareketinin geriye bakarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

2 — Genç Türk işçilerinin siyasal davranışları

Hernekadar oy verme davranışına ait ampirik araştırma materyeli, özellikle işçilerin sosyo-ekonomik statüsüne ilişkin olan veriler çok kısıtlı sayılıyorsa da İstanbul Üniversitesine mensup bir grup iktisatçı ve istatistikçinin Türk işçisinin oy verme davranışı ve niyetlerine ilişkin araştırmaları bu alana çok ilginç kaynaklar getirmiş bulunmaktadır. İstanbul İktisat Fakültesine mensup olan bu araştırma ekibine Kenan Bulutoğlu, Ahmet Nizayi Koç, Metin Köker, İlter Turan ve Cengiz Arın dahildi.

70.000 işçiyi kapsayan bir işçi kitlesinden 4.959 bir örneklem seçilmiş bulunmaktadır. Adı geçen araştırma çok değişik sorulara yer verdiği cihetle, bu yazıda sadece genç işçilerin siyasal eğilim ve oy verme tercihlerine yer verilecektir.

Genç işçilerin siyasal niyetlerine ait tercihlerin en ilginç bulgusu, eğilim itibariyle açıkça siyasal yelpazede bunların aşırı sağ ve sola doğru kayma istemeleridir. Buna göre denilebilir ki benzer şekilde kuvvetli bir kutuplaşma gösteren üniversite öğrencilerinin tercih tarzı, belli bir ölçüde genç işçilerde yankısını bulmaktadır. Şukadar ki genç işçilerin tercihleri, varsayımlara dayanan modellerden çok açıkça faaliyetde bulunan siyasal partilere doğru olmaktadır.

Bu tablo açıkça gösteriyor ki genç işçileri en çok ilgilendiren parti 1969 seçimlerde en sağcı siyasal örgüt sayılan MHP (Milli Hareket Partisi). Bu parti kapitalizmi ve sosyalizmi eşit şekilde kötülemekte faal bir milliyetçi dış politika üzerinde ısrar etmekte, sosyalizm, masonluğu ve ortak pazara katılmaya karşı kesin tavır ta-

Tablo : 6 Parti Tercihleri ve Yaş Kategorileri¹⁵
(% olarak)

AP	CHP	GP	MP	CHP	TİP	Diğer	Bilm.	Toplam
37	35	41	41	50	55	37	39	39
41	36	36	47	50	31	37	36	38
17	21	18	11	9	11	16	19	17
4	5	4	1	3	2	5	5	5
1	2	1	—	—	—	4	1	1
100	100	100	100	100		100		100

kınmaktadır. Partinin amaçlarını gerçekleştirmek üzere genç üyelerine verdikleri talim ve eğitim yöntemleri, Türkiye'nin siyasal kültürünün temel unsurlarına dayanmaktadır. Bu siyasal kültür uyarınca militarizm, yüksek bir değer sistemi ve önemli bir fazileti temsil eder.

Öte yandan Türkiye'nin ilk sosyalist partisi sayılan TİP ve onun Türkiye'nin dış politikasının yeniden ele alınmasına ilişkin talepleri, Nato'dan çıkma teklifi, tüm yabancı üslere karşı çıkması, bankaları ve temel endüstrileri devletleştirme isteği, toprak reformunu gerçekleştirme kararı vs. gibi istekleri, genç işçileri en sağda yer alan MHP'den daha fazla oranda ilgilendirmekte olduğu görülmektedir. Bu tercihler aynı zamanda Türk işçi sınıfının bir yandan sınıf bilinçlikten yoksun olmadıklarını, öte yandan bu sınıfın endüstrideki geçici istihdam ve yüksek oranındaki kalifiye olmayan işgücü sebebiyle tabakalaşma sistemi için gevşek bağlarla yer aldığını ortaya koymaktadır.¹⁶ Ayrıca şurası ile bir ahenk teşkil etmektedir.

Dolayısıyla kesinlikle denilebilir ki genç işçilerin siyasal davranışında kesinlikle daha radikal, aşırı unsurlar yer almaktadır.

(15) *Milliyet*, Eylül 1965.

(16) Türkiye İşçi Partisinin üyeleri sunulan yaş gurupları, eğilimi, sosyal menşeleri hakkında yazılmış en ayrıntılı çalışma Artun Ünsal'ın Paris'te 1970'de, Prof. M. Duverger'ye sunmuş olduğu doktora tezidir. «*Parti Ouvrier de Turquie*» (iki cilt, Fransızca olarak), Kıyaslamak amacıyla ayrıca bk. DERELİ, Toker, *The Development of Turkish Trade Unionism* (İngilizce olarak), İstanbul İktisat Fakültesi yayını, 1968, S. 50.

**Tablo : 7 İşçilerin Oy Verme Eğilimleri,
Tahminler ve Seçim Sonuçları ¹⁷**

Parti	Oy ve niyeti %	Kazanmasını istediği parti	Kazanacağını ettiği parti	1969 seçim sonuçları
		%	%	%
CHP	30	37	52	47
AP	35	29	17	47
MHP	4	3	1	3
TİP	10	9	3	3
MP	2	2	= 3	2
GP	3	2		2,5
YTP	—			
BP	—			
Bilmiyorum	15	14	24	—

Bu tablo bir seri önemli soruna ışık tutmaktadır. Tablo iktidar partisi de dahil sadece tahminlerle sonuçlar arasında önemli bir açıklık göstermekle kalmıyor, örnekleme giren işçilerin çoğunluğu, genç işçilerin aksine olarak, küçük partilere çok zayıf şans tanımaktadır. Buradan şöyle bir sonuca ulaşmak mümkündür : hernekadar genç işçiler arasında kararsız olanların oranı (% 39) örneklemin tümündeki ortalama oranı (% 24) kıyasla hayli yüksek ise de, küçük partilerin değerlendirilmesi daha doğrudur.

Bu gözlemden çıkarılabilecek diğer bir sonuç, yaşın azalması ile siyasal görüşlerin aşırı uçlara kayması arasında anlamlı bir bağlantının bulunmasıdır. Radikal yoldan çözüme götürme siyasal eğilimlere kısmen temas ettikten sonra, bu noktada Türk işçilerin genellikle siyasal sorunlarla ne ölçüde ilgilendiği meselesine geçeceğiz. Aşağıda adı geçen birçok olayın, genç işçilerin siyasal eylemlere geçmesinden ileri gelmiş olduğunu kanıtlamağa imkân yoktur. Şu ana kadar açık şiddet hareketleri ile yaş grubunu bağımsız değişken olarak ele alan ampirik araştırmalara sahip değiliz. Bu sebeple Türkiye'de işçi kesiminde olup biten gelişim çizgisini belirtip, yorumları geleceğe bırakmanın uygun olacağı kanısındayız. Bununla beraber henüz kesinlikle ispatlanmamış olmakla beraber öğrenci eylemleri ile işçi hareketleri arasında belli bir paralelliğin var olduğunu kabullenmek mümkündür.

(17) *Milliyet*, Eylül 1969.

teket etme zorunluğu yaratmaktadır.¹⁸ Bu değişikliklerin asıl etkisi ve bu arada genç işçi kuşaklarımızın oynadığı rol ancak belli başlı endüstri merkezlerine normal koşulların tekrar yerleştiği ve ayrıntılı araştırmaların verileri daha bilimsel biçimde toplanmış materyel sağladığı zaman, ölçülebilecektir.

Sonuçlandırmadan önce öğrenci ve işçilerin protesto edici eylemleri arasındaki ilişkilere bir kez daha eğilmekte fayda olacaktır. Son üç yılda olup biten hukukî ve hukuk dışı eylemlerin ayrıntılı bir incelemesi, niteliksel olarak öğrenci gösterilerinde bir azalış, buna karşılık işçi faaliyetlerinde bir artış göstermektedir. Aşağıdaki tablo boykot, işgal, grev ve gösteri gibi çeşitli yığın hareketlerinin yaygınlık derecesini göstermektedir.

Tablo : 8 1968-1971'de Türkiye'de Çeşitli Protesto Eylemlerinin Dağılımı¹⁹

Protestoyu yapan	1968 - 1969		1969 - 1970		1970 - 1971	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sosyal Gruplar						
Öğrenci eylemleri	83	74.9	81	49.9	67	41.4
İşçi eylemleri	10	11	27	16.3	26	16.1
Köylü eylemleri	1	11	9	5.3	7	4.5
Kamu ve teknik personelin boykotları	—	—	13	21.4	30	17.9
Gerici yığınsal eylemler (sabotaj dahil)	—	—	9	5.3	32	20.0

Şüphesiz ki Haziran 1970'den başlayarak bir yandan çeşitli kamu kuruluşlarına mensup personelin protesto eylemleri, öte yandan Türk İşçi hareketlerinin çap ve hacmi, Tarık Z. Tunaya'nın çok isabetli deyimi ile Türkiye'yi temelinden sarsan «sosyal bir zelzele» yaratmıştır. Patlama halinde bu irili ufaklı yanardağların çeşitliliği aşağıdaki eğilimleri göstermektedir :

(18) KIŞLALI, Ahmet Taner, *Forces Politiques dans la Turquie Moderne*, Ankara 1968, SBF yayını, S. 144.

(19) Bu tabloda 8 Haziran - 12 Şubat 1971 arası iki buçuk yıllık bir zaman sınırlanmıştır. 1968-1969 ve 1969-1970 yılları on iki aylık dönemleri kapsamalarına karşılık, 1970-1971 dönemi sadece yedi ayı içine almaktadır. Bk. Tarık Z. TUNAYA, Tabandaki deprem, *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1971.

- 1) Türkiye'nin sürekli huzursuzluğunun gerçek nedenleri, çok kez ileri sürüldüğü gibi, aşırı görüşlü üniversite çevrelerinin dolaysız ürünü değildir. Öğrenci eylemlerinin azalan oranı bu iddiayı açıkça gösteren bir kanıttır.
- 2) 1963 - 1968 yıllarında 33.000 çalışma saati kapsayan 6746 grev günü kaydedildiğine göre toplumsal huzursuzluğunu tek başına öğrenci olayları ile açıklamaya imkân yoktur.
- 3) Toplumsal huzursuzluğun gerçek nedeni, çağı geçmiş bir ekonomik sistemin sonuçlarıdır. Bunu belgelendiren en inandırıcı delil bütün meslekî ve işgücünü kapsayan grupların direnişidir.
- 4) Protestoya yönelen eylemler, bir avuç gencin teknikleri olmayıp, aksine yoğun bir huzursuzluğa düşmüş sosyal grupların eseridir.

Ö Z E T

Türk üniversite öğrencilerinin faaliyetleri incelendiğinde görülür ki, Türkiye'nin siyasal kurumlarının yapısında göze çarpan yarılmalar, (cleavage) öğrencilerin tercih, strateji ve eğilimlerini önemli şekilde etkilemiştir. Atatürk'ün Türk gençliğine verdiği emanet ve kendisini «devrimin sahibi ve bekçisi» olarak nitelendirmesi, yoğun ölçüde üzerinde durulan konulardır. Şurası da unutulmamalıdır ki, öğrencilerin yönelimlerini her zamandan daha fazlasıyla etkilendiren hususlar, Türk devriminin gerçek amaç ve anlamı ile Kurtuluş Savaşının antiemperyalist yönünün tekrar değerlendirilmesi olmuştur.

1950 - 1960 döneminin ikinci yarısı ile 1960'ların ilk yarısında öğrenciler, sosyal yapıya özel bir önem vermeksizin kendilerini kayıtsız şekilde ulusal davalara adamalarına karşılık, son yıllarda zengin ve fakir ulusların karşılıklı ilişkileri ile hükûmetin açıkça serbest teşebbüsü koruması öğrencileri fazlasıyla meşgul etmektedir. Bu sebeple son yıllarda öğrenciler 1930 yıllarında olduğu gibi devletin rolünü de geniş ölçüde tartışmaya koyulmuşlardır. Günümüzde öğrenciler kanaatlerini oluşturup, stratejilerini saptarken, ekonomik az gelişmişliğin etkisini, dış borçların ağır yükümlülüklerini, güçlü askerî taahhütlerin çapını ve uluslararası ittifakların istenmeyen sonuçlarını gözönünde bulundurmaktadırlar.

Yüksek öğrenim ve bilimsel araştırmanın yaygınlaşması açıkça göstermiştir ki, kırsal alanlarda feodal kalıntılar, haksız yerde siyasal nüfuzlarını sürdüren kuvvetli oligarşiler, etkin baskı grupları, alt yapı değişikliklerine girişilmeksizin kapitalizmin erken safhalarına geçişten dolayı ileri gelen açıklar, geçmişin ezici ipoteğini temsil etmektedir.

Çeşitli stratejilerin ağırlığı, örneğin

- a) Önce Doğu Anadolu'nun ekonomik kalkınması sonra sosyalizm,
- b) Kentli işçi sınıfı ile topraksız köylünün yaşama koşullarının düzeltilmesine tanınacak öncelik,
- c) Feodal kalıntıların arınması ile güçlü bir anti-emperyalist savaş işte yukarıda anahtarlarını çizdiğimiz çerçevede değerlendirilmelidir.

Genç Türk işçilerin siyasal davranışının müstakbel evrimine ilişkin eğilimler tarafsız gözlemciyi anayasaya uygun olarak kurulmuş bulunan Türk İşçi partisinin azalan itibarına bakarak işçilerin giderek daha tutucu bir davranışa sahip olacağı varsayımına itebilir. Oysa gerçek halde genç kuşakların oy verme eğilimleri ile bu yaş kategorisinde saklı duran tercihler gözönünde bulundurulduğu takdirde bu işçilerin önümüzdeki yıllarda çok daha yoğun şekilde eylemlere katılacaklarını tahmin etmek yerinde olacaktır.